

ITALO CALVINO
KOSMIKOMIKSAI

Iš italų kalbos vertė Toma Gudelytė

R A R A

Vilnius, 2022

PRIEŠAUŠRIU

Saulės sistemos planetos, aiškina Gerardas Peteris Kuiperis, ėmė kietėti tamsoje dėl skysto ir beformio galaktinio ūko kondensacijos. Buvo šalta ir tamsu. Vėliau Saulė vis labiau telkėsi, kol sumažėjo iki dabartinių apimčių, ir vykstant šiam procesui temperatūra vis kilo ir kilo, net keliais tūkstančiais laipsnių, o Saulė į Visatos erdvę ėmė skleisti radiaciją.

Tvyrojo giliausia tamsa – *patvirtino senolis Qfwfq*, – buvau dar vaikas, ne kažin ką teatmenu. Kiurksodavom sau, kaip įprasta, tėtė ir mama, senelė Bb'b, vienas kitas dėdė ir tetos, užsukę mūsų aplankyti, ponas Hnw, vėliau virtęs arkliu, na ir mes, pypliai. Ūkuose, kaip berods jau esu pasakojęs, kiurksodavom gulomis, taip sakant, prisiploję ir nekrutėdami, sukdamiesi drauge su ūko sūkuriais. Na, supras- kite teisingai, nebuvo taip, kad gulėdavome išorėje, ūko paviršiuje, ne, tengi pernelyg šalta; drybsodavom apačioje, lyg apsikamšę tokios ir grūdėtos materijos sluoksniu. Priemonių laikui matuoti neturėjome ir kaskart pabandžius suskaičiuoti ūko apsisukimus

įsiplieksdavo ginčai, mat tamsoje nebuvo jokio atskaitos taško, žodžiu, visi persipykdavom. Todėl galiausiai leidome šimtmečiams skrieti it minutėms, o patiems teliko laukti ir drybsoti prisidengus kaip išeina, snūduriuoti, kartkartėmis susišūkau, kad įsitikintume tebesą visi gyvi ir, žinoma, kasytis, nes, kad ir ką sakytumėt, visas tas dalelyčių sukuriavimas kėlė siaubingą niežulį.

Ko mes ten laukėm, niekas nebūtų galėjęs pasakyti; žinoma, senelė Bb' b atminė laikus, kai materija dar buvo tolygiai pasiskirsčiusi po erdvę, ir šilumą beigi šviesą; išskyrus visus tuos seno žmogaus pasakojimams būdingus pagražinimus, laikai anuomet, regis, buvę geresni ar bent kitokie; tad tereikėjo išlaukti šią begalinę naktį.

Geriausiai iš visų laikėsi mano sesuo G'd(w)ⁿ, visų pirma dėl savo introvertiško būdo: būdama nedrąsi mergina, ji mėgo tamsą. G'd(w)ⁿ rinkosi atokesnes vieteles, ties pačiu ūko pakraščiu, ir stebėdavo juoduojančią naktį, barstydamą dulkeles mažyčiais kriekliukais, kalbėjo ir krykštavo pati sau, o jos krykštavimas priminė mažyčius dulkelių kriekliukus, dainuodavo ir pasinerdavo – užmigusį ar pusiausnūda – į visokias svajas. Jos sapnai buvo kitokie nei mūsų – supami tamsos mes sapnuodavom tamsą, mat nieko kito nesugalvodavom; o štai sesuo – iš to, ką mums pavyko perprasti klausant tų jos svaičiojimų, – sapnuodavo šimteriopai gilesnę, įvairresnę ir švelnesnę tamsą.

Mano tėvas pirmasis sumojo, jog kažkas ėmė keistis.

Snūduriavau, kai jo riksmas mane išbudino.

– Atsargiau! Siekiu kojom!

Ūko materija po mumis iš skystos, kokia ligtol tvyrojo, buvo pradėjusi kondensuotis.

Tiesą sakant, mano mama jau kurį laiką vartėsi ir murmėjo:

– Po galais, nebežinau, kurion pusėn suktis!

Pasak mamos, kažkas pakito jos drybsojimo vietoje: dulkelių šydas nebe toks kaip kadais – minkštutėlis, elastingas ir vientisas,

ant kurio vartytumeis ir vartytumeis nepalikdamas įspaudų, – dabar štai formavosi neaiški įgriova ar linkis, ypač ten, kur mama užgul-davo visu svoriu. Ji tarėsi čiupianti apačioje daugybę grūdelių, iškilimų ar gumbų, nors galbūt šie glūdėjo pasislėpę keliais šimtais kilometrų žemiau ir dilgsnojo pro visus tuos švelnių dulkelių sluoks-nius. Paprastai mes ne itin kreipėme dėmesį į mamos nuojautas: vargšėlė, tokios padidinto jautrumo būtybės, kaip ji, o dar ne pir-mos jaunystės, nervams tuometinis mūsų gyvenimo būdas nebuvo tinkamiausias.

Dar turėjau brolių Rwzfs, anuomet visai kūdikį, išgirdęs jį – kas ten supaisys? – trankant, kasinėjant, žodžiu, besiblaškant, paklausiau:

– Ką ten veiki?

O jis:

– Žaidžiu.

– Žaidi? Su kuo?

– Su kai kuo, – atšovė.

Jūs suprantate? Tai buvo pats pirmas kartas. Iki tol nebuvo nieko, su kuo galėtum žaisti. Ir su kuo, jūsų galva, būtume galėję žaisti? Su dujinės materijos košele? Tai smagumėlis: toks žaidimas tiko nebent mano seseriai G'd(w)ⁿ. Jei jau Rwzfs su kažkuo žaidė, vadi-nasi, buvo aptikęs naujovę: ir tikrai vėliau, truputį perlenkiant lazda, buvo pasakojama brolių radus akmenėlių. Iš tikrųjų ten nebuvo joks akmenėlis, bet kietesnės, ar veikiau ne tokios dujinės materijos grumstas. Brolis visad kalbėjo miglotai ir kaskart šią istoriją pasa-kojo kitaip, pagal nuotaiką, o prasidėjus erai, kurioje susiformavo nikelis, ir kalboms pasisukus apie nikelį, pareiškė:

– Štai! Ten buvo nikelis, aš žaidžiau su nikelium!

Dėl to broliui prilipo pravardė „nikelinis Rwzfs“. (Netiesa, kaip dabar kažkas bando įpiršti, jog taip jį praminė todėl, kad virto nikeliniu nepajėgdamas, dėl savojo lėtumo, žengti toliau mineralinės stadijos; viskas buvo kitaip, ir sakau tai iš meilės tiesai, o ne todėl,

kad kalbam apie mano brolių: jis visad buvo truputį lėtapėdis, tačiau ne tiek metalinio, kiek koloidinio tipo, ir dar visai jaunas vedė vieną pirmųjų dumblių ir daugiau apie jį nieko negirdėjom.)

Taigi, atrodo, visi bus kažką pajutę, išskyrus mane. Gal todėl, kad esu išsiblaškęs. Tik girdžiu – nepamenu, sapne ar jau išsižadinęs – tėvo riksmą:

– Čia liečiu kojom!

Absoliučiai beprasmiškas teiginys (kadangi dar niekas nieko nebuvo palietęs koja, tai jau tikrai), įgavęs prasmę tą akimirką, kai buvo išstartas, ir ėmęs reikšti pojūtį, kurį visi palaipsniui pradėjome patirti, lengvai pykinantį, lyg po savim lytėtume plokščią purvo dryžę, į kurią atsimuša mūsų pėdos. Ir aš priekaištingai pasakiau:

– Nagi, senele!

Vėliau nekart savęs klausiau, kodėl mano pirmoji reakcija buvo priekaištas senelei. Senelė Bb'b, tebesilaikanti savo senųjų laikų įpročių, neretai pasielgdavo kaip nepridera: ir toliau tikėjo, kad materija tolygiai pasiskirsto ir kad, pavyzdžiui, šiukšles galima mesti kur papuola – šios gi išretėja ir pranyksta toldamos. O kad kondensacijos procesas vyko jau kurį laiką ir dėl to visas šlamštas kaupėsi tirštėdamas aplink daleles, taigi tapo praktiškai neįmanoma jo atsi-kratyti, štai šito senelė niekaip neįsikalė į galvą. Todėl akimirksniu susiejau tą „liečiu kojom!“ su nedorybėmis, kurias iškrėsti galėjo tik senelė, ir sušukau.

Į tai senelė Bb'b:

– Ką? Ar kartais radai mano pagalvę?

Toji pagalvė buvo mažytis galaktinės materijos elipsoidas, kurį senelė nežinia iš kur iškapstė pirmųjų Visatos kataklizmų laikais ir nuolat tampėsi kartu, kad turėtų ant ko prisėsti. Vėliau užslinkus didžiajai nakčiai kažkur ją nukišo ir apkaltino mane, neva tai aš ją tyčia paslėpęs. Ką gi, gryniausia tiesa: nuoširdžiai neapkenčiau tos pagalvės – mūsiškiamė ūke ji atrodė tokia vulgari ir svetimkūnė.

Tačiau daugių daugiausia, ką galėjo man prikišti senelė, – tai, kad nesiėmiau nuolat jos saugoti, nes to iš manęs atkakliai reikalaudavo.

Net ir tėvas, įprastai toks pagarbus su senele, nesusilaikęs mes-
telėjo:

– Paklauskite, mama, čia dedasi tokie dalykai, o jūs vis apie tą savo pagalvę!

– Taip ir sakiau, kad neužmigsiu! – nusiskundė mama, irgi ne laiku įkišusi trigrašį.

Tą minutę pasigirdo trankus pčiū! tfiū! sgr! – ir supratome, kad kažkas nutiko ponui Hnw: jis krenkštė ir spjaudėsi nesivaldydamas.

– Pone Hnw! Pone Hnw! Laikykitės! Ir kur jis nusidangino? – šūkčiojo tėvas, ir tose tamsybėse be properšos vargais negalais jį radę sugriebėm ir iškėlėm į ūko paviršių, kad atsipaipalioių. Paguldėm jį ant išorinio sluoksnio, pradėjusio kresėti ir įgauti slidžią konsistenciją.

– Tfiū! Tiesiai virš galvos, šitas va, užsiveria! – bandė aiškinti ponas Hnw, ir anksčiau nepasizymėjęs gražbylystės dovana. – Neri gilyn ir gilyn, ir smegduobė! Skrach! – nusispjovė.

Naujovė buvo štai kokio: ūke dabar nepasisaugojęs galėjai nu-
grimzti. Mano mama, vedama motiniško instinkto, suprato tai pirmoji. Ir suriko:

– Vaikai, ar visi esat? Kur jūs?

Tiesą sakant, buvome kiek išsiblaškę, mat jei pirma, kai visa amžiais sukosi taisyklingai, apdairiai neišsibarstydavom, dabar apie tai nemąstėme.

– Ramiai, tik be panikos. Lai niekas nenutolsta, – sukomandavo tėvas. – G'd(w)ⁿ, kur tu? O dvyniai? Kas matė dvynius, sakykit!

Tyla.

– Vajė, vaikai prapuolė! – suspigo mama. Mano broliukai dar nebuvo to amžiaus, kai pramokstama bendrauti ženklais, ir lengvai pasiklysdavo, todėl juos reikėjo nuolat prižiūrėti.

– Einu jų ieškoti, – pasisiūliau.

– Eik, šaunuolis, Qfwfq! – šūktelėjo mama su tėčiu, bet staiga gailaudami: – O kas, jei nutolsi ir pats pasimesi? Lik čia! Na gerai, eik, bet leisk žinoti, kur esi, – pašvilpauk!

Nužygiavau į tamsą, per kondensuoto ūko klampynę, lūpomis pratisai švilpiniuodamas. Sakydamas „žygiuoti“ turiu galvoje, kad atsargiai dėliojau pėdas paviršiumi, iki tol sunkiai įsivaizduojamu, o ir dabar vargiai įžiūrimu, – materija taip menkai tesipriešino, kad nepasisaugojęs, užuot judėjęs į priekį, imdavai klimpti įstrižai ar net statmenai, ir nugarmėdavai. Bet nesvarbu, kuria kryptimi ar plokštumaėjau, tikimybė rasti broliukus liko ta pati: nežinia, kur tie du rupūžiokai buvo nusidanginę.

Staiga suklypau ir parvirtau, lyg kažkas, kaip šiandien sakytume, būtų pakišęs man koją. Tai buvo pirmas kartas, kai griuvau, ir nė nenučiuokiau, ką reiškia „griūti“, laimei, vis dar buvau ant minkštumos ir nesusižeidžiau.

– Atsargiau, neužmink, – pasigirdo balselis. – Qfwfq, nenoriu, kad sutryptum.

Kalbėjo mano sesuo $G'd(w)^n$.

– Kodėl? Ką čia turi?

– Padariau dalykų iš dalykų... – pasakė sesuo. Kiek užtrukau, kol apgraibomis išsiaiškinau, jog sesuo, krapštydamasi su šituo keistu purvu, buvo nulipdžiusi kalvelę, nusėtą dantytais bokštais ir smailėmis.

– Ko čia prigaminai?

$G'd(w)^n$ nemokėjo atsakyt tiesiai šviesiai.

– Išorę su vidumi viduje.

Tęšiau kelionę, klupinėdamas tai šen, tai ten. Užkliuvau ir už paties pono Hnw, vėlei įklimpusio į besikondensuojančią materiją galva žemyn.

– Na jau, pone Hnw! Pone Hnw! Negi niekaip neišeina likti stačiomis?

Man teko darskart jam padėti išsikapanoti, šikart stumtelint iš apačios, mat ir pats buvau spėjęs gerokai įklimpti.

Kosčiodamas, šnirpšdamas ir čiaudėdamas (Visatoje dar niekada nebuvo taip šalta) ponas Hnw išniro paviršium kaip tik ten, kur buvo įsitaisiusi senelė Bb'b. Senelė išskriejo į orą ir kaipmat susigraudino:

– Anūkėliai! Anūkėliai parsirado!

– Ne, mamyte, juk matot, čia tik ponas Hnw! – tvyrojo tikras sąmyšis.

– O anūkėliai?

– Jie čia! – surikau. – Pagalvė irgi!

Dvyniai, pasirodo, buvo įsitaisę slaptavietę pačioje ūko tirtumoje ir ten paslėpę senelės pagalvę, savo žaidimėliams. Kol materija buvo skysta, sklandydami ūke galėjo su pagalve daryti kad ir mirties kilpas, bet dabar virto korėtos varškės belaisviais: elipsoido skylė užsitraukė ir dvyniai pasijuto suspausti iš visų pusių.

– Kabinkitės į pagalvę! – bandžiau jiems aiškinti. – Ištrauksiu jus lauk, kvailėliai!

Pradėjau traukti ir staiga, patys nesuprasdami kaip, dvyniai jau ritosi kūliavirsčiais paviršiumi, apsitraukusiu lyg kiaušinio baltymas lipnia plėvele. Tuo tarpu pagalvė, tik išnirusi, akimirksniu išsisklaidė. Ir ką ten sumosi, kas per reiškiniai dėjosi tomis dienomis, ir pabandyk juos paaiškinti senelei Bb'b.

Kaip tik tada, lyg negalėdami pasirinkti geresnio momento, dėdės ir tetos lėtai pakilo ir tarė:

– Ką gi, vėloka, mūsų pačių atžalos nežinia ką išdarinėja. Neramu. Buvo smagu jus visus pamatyti, bet metas traukti namolio.

Nepasakysi, kad jie buvo neteisūs, netgi priešingai, jiems dar ir kaip derėjo nerimauti ir senokai dumti lauk. Bet šie mūsų giminaičiai, gal dėl nuošalios gyvenamosios vietos, buvo kiek susikaustę. Galbūt jie visą laiką sėdėjo lyg ant adatų ir nediršo prabilti.

Tada mano tėvas tarė:

– Kad jau suskubote, nelaikysim. Tik pirma pagalvokit, ar neverta kiek luktelėti, kol situacija nors truputį paaiškės, nes dabar nežinia, kokie pavojai tyko pakeliui.

Trumpai tariant, prabilo sveikas protas. Tačiau giminaičiai:

– Ne, ne, ačiū už rūpestį, tikrai maloniai pabendravome, bet ilgiau jūsų negaišinsim, – ir panašūs išvedžiojimai. Žodžiu, gal mes ir ne iki galo suvokėme, kas vyksta, bet jie tai neturėjo absoliučiai jokio supratimo.

Giminaičių buvo trys, o jeigu tiksliau, tai teta ir du dėdės, visi aukštaūgiai ir beveik identiški; mes taip ir nesužinojome, kuris iš jų buvo tetos sutuoktinis, o kuris – kažkieno brolis, o ir mūsų visų giminystės ryšiai liko neaiškūs – anuomet daug kas buvo miglota.

Trijulė išjudėjo po vieną ir skirtingomis kryptimis į juoduojantį dangų, ir kartkartėmis, gal kad palaikytų ryšį, aiktelėdavo: „O! O!“ Visad taip darydavo – visai negebėjo veikti metodiškai.

Trijulė buvo tik pajudėjusi, o jau aidėjo sklisdami iš toliausių taškų tie jų „O! O!“, nors giminaičiai turėjo būti vos už kelių žingsnių. Dar skardeno visokie šūksniai, kurių pirma nesupratome: „Bet čia gi tuščia! – Pro čia nepraeisi! – O ko neini pro čia? – Kur tu? – Šok žemyn! – Dar ko, pats šok! – Bet čia juk sukam atgal!“ Žodžiu, buvo sunku susigaudyt, išskyrus faktą, kad tarp mūsų ir giminaičių vėrėsi begaliniai nuotoliai.

Galop teta, išvykusi paskutinė, išrėkė suprantamiausią kalbą:

– Štai aš, vienui viena, ant neaiškaus atskilusio daikto viršūnės...

O dėdžių balsai, vos girdimi per atstumą, atkartuoja:

– Kvaiša... kvaiša... kvaiša...

Mes visi spoksojom į balsų raižomą tamsą, kai prasidėjo pokytis: vienintelis tikras pokytis, kurį man yra tekę regėti, ir lyginant su kuriuo visa kita tėra niekis. Trumpai tariant, toli horizonte kažkas prasidėjo, virpesys, nepanašus į nieką, ką lig tol vadinome garsais, nei į tai, ką dabar įvardijome „siekti kojom!“, nei į kažką kita; keistas protrūkis, tolimas ir drauge priartinantis tai, kas artima. Staiga supanti tamsa tapo tamsi, susidūrusi su kažkuo, kas nebuvo tamsa, taigi šviesa. Kai tik galėjom atidžiau paanalizuoti situaciją, paaiškėjo, kad: pirma, dangus vis dar egzistavo ir buvo toks pat juodas, bet juodavo vis silpniau; antra, paviršius, ant kurio visi stovėjom, išgaubtas ir aplipęs, buvo iš purvino pasibjaurėtino ledo, kuris žaibiškai lydėsi kylant temperatūrai; na ir trečia, atsirado tai, ką netrukus pavadinšime šviesos šaltiniu – toji kaistanti masė, kurią nuo mūsų skyrė begalinė tuštutėlė erdvė ir kuri, sakytum, matavosi visas spalvas iš eilės, akinančiai krūpčiodama. Ir dar: dangaus tuštumoje tarp mūsų ir įkaitusios masės verpetavo dvi nušviesotos tolimos salos su mūsų dėdėmis ir teta ant jų, o gal kitomis būtybėmis, virtusiomis blankiais šešėliais, skleidžiančiais keistą cypčiojimą.

Taigi, didžioji dalis darbo buvo nuveikta: ūko šerdis susitraukdama pagimdė šviesą ir šilumą, ir dabar turėjome Saulę. Likusi ūko dalis ir toliau sukosi aplink, pasiskirsčiusi ir sukrešėjusi į atskirus dangaus kūnus – Merkurijų, Venerą, Žemę ir dar kelias planetas už jų (ką gi, kas spėjo, tas spėjo). Tvyrojo toks karštis, kad nors dvėsk.

Taip ir spoksojome, prasižioję ir išsitempę, išskyrus poną Hnw, iš atsargumo vis dar besilaikantį repečkomis. O tada senelė kad nusikvatos! Juk sakiau, senelė Bb' b priklausė difuzinės šviesos epochai ir visą šį tamsos laikotarpį kalbėjo taip, lyg bet kurią akimirką pasaulis būtų galėjęs sugrižti į senąsias vėžias. Dabar senelė įtikėjo, neva išmušusi jos valanda. Kurį laiką vaidino abejingą – žmogų,

kuriam visa, kas vyksta, rodosi tobulai natūralu, bet matydama mus nekreipiant dėmesio nusikvatojo ir puolė keiksnoti:

– Et, kluikšiai... neišmanėliai...

Senelė elgėsi ne visai sąžiningai, o gal atmintis ją pavedė. Mano tėvas, ne ką tesuprasdamas, nedrąsiai ištarė:

– Mamyte, žinau, ką turite galvoje, bet šįkart prieš mus, regis, naujas reiškinys...

Ir rodydamas apačion šuktelėjo:

– Pažiūrėkit!

Nukreipėme akis žemyn. Mus laikanti Žemė dar buvo želatininis perregimas gniutulas, tačiau kietėjo ir darėsi matiška pradendant centru, kur tirštėjo savotiškas trynys; visgi mūsų žvilgsniai dar gebėjo žvelgti per ją kiaurai, nušviestą pirmųjų Saulės spindulių. Ir pačiame šio savotiško perregimo burbulio centre išvydome šešėlių, jis judėjo taip, lyg plauktų ar sklęstų. Motina sušuko:

– Dukruže!

Visi atpažinome $G'd(w)^n$: pabaidyta įsiliepsnojusios Saulės ar dėl savo uždaro būdo, sesuo grimzdo į kietėjančią Žemės materiją ir bergždžiai skynėsi kelią pro planetos gelmes. Ji, kaskart praskriedama pro vis dar nušviestą, peregimą erdvę ar pranykdama šešėlio dėmėje, kuri vis plėtėsi ir plėtėsi, priminė aukso ar sidabro peteliškę.

– $G'd(w)^n!$ $G'd(w)^n!$ – sušukome ir puolėme ant žemės, taip pat stengdamiesi prasiskinti kelią ir bandydami ją pasiekti. Bet žemiškasis paviršius vis sparčiau traukėsi į akytą kevalą ir mano brolis Rvwfs, įkišęs galvą į prisivėrusį plyšį, vos nepasismaugė.

O paskui pametėm ją iš akių: sukietėjusi danga apgaubė kone visą centrinę planetos dalį. Sesuo liko ten ir daugiau nieko apie ją negirdėjau. Nenumaniau, ar liko palaidota gelmėse, o gal spėjo pasitraukti į kitą sluoksnį, kol kartą po daugelio metų vėl ją sutikau Kanberoje, 1912-aisiais, ištekėjusią už tokio Sulivano, į pensiją išėjusio geležinkieliečio, pasikeitusią ir sunkiai atpažįstamą.

Pakilome. Ponas Hnw ir senelė atsistojo priešais mus, virkaudami ir gaubiami žydrai auksinių liepsnelių.

– Rwwfs, kodėl padegei senelę? – buvo bepradedęs plūstis tėvas, bet pasisukęs į sūnų išvydo, kad ir šį gaubia ugnies liepsnos. O ir jį patį, motiną ir mane – liepsnojome visi. Tiksliau, ne liepsnojome, o buvome panirę į ugnį it į akinantį mišką, liepsnų liežuviai kilo aukštyn virš viso planetos paviršiaus ir formavo ugingą orą, galėjome po jį lakstyti, skraidžioti ir plasnoti, ir mus vėl apėmė linksmumas.

Saulės radiacija degino planetų apvalkalus, susikūrusius iš helio ir vandenilio: dangaus skliaute, ten, kur sklendė mūsų dėdės su teta, verpetavo liepsnojantys kūnai, tempiantys paskui save ilgus aukso ir turkio gijas, kaip kometa savo nutįsusią uodegą.

Grįžo tamsa. Jau manėm, kad nutiko viskas, kas galėjo nutikti. „Dabar tai jau tikrai galas – pareiškė senelė. – Paklausykit seno žmogaus.“ Tačiau Žemė darkart apsisuko, kaip įprastai. Tvyrojo naktis. Viskas buvo beprasidedą.